

בצלאל אקדמיה לאמנות ועיצוב ירושלים
היחידה להיסטוריה ותאוריה

פרשיית לימודים – שנת הלימודים תשע"ד

אלים וקדושים בשירות התרבות החזותית החילונית

ד"ר נעמי מאירי-דן

שעור בחירה מתקדם, סמסטריאלי, 1 נ"ז

סמסטר ב, יום א, 14:30-16:00

תמצית הקורס

סוסים טרויאניים ושואות אפוקליפטיות מרבים לכבב במקומותינו. מה להם ולשיח העכשווי? מדוע צצים ונוס, הרקולס ונרקיס ביצירות רבות כל-כך בעולם שאינו מאמין עוד באלוהיות היווניות והרומיות? ומה מוצאים יוצרים ישראלים, שגדלו על ברכי היהדות, בישו, באמו ובקדושים נוצריים אחרים? ובמלים אחרות, האם וכיצד הצגתם של החייל בתור ישו ו/או של הדוגמנית בתור ונוס מחדדת את האמירה שאליה חותר האמן/ המפרסם, מעצימה אותה ומייחדת אותה?

הגבול בין אמונה לכפירה ובין "דתי" ל"חילוני" אינו חד-משמעי ומובן מאליו, כפי שאולי נדמה, אלא היה בימינו לנזיל ולמתעתע. למרות זאת, מן הידועות שהאמנות הדתית לדורותיה ניכסה לעצמה מרכיבים הן מדתות אחרות הן מהתרבות הלא-דתית. ולחלופין, העולם ה"חילוני" פונה לעתים למיתוסים דתיים – כאלו שאבד עליהם הכלח, כמו גם כאלו שממשיכים להיות רלוונטיים. מן הבחינה הזו יש הבדל מהותי בין החייתות של מוטיבים פגאניים "מתים" לבין אימוץ של מוטיבים נוצריים – "חיים" בעליל – שלא לצורך העמדת מסר נוצרי. הקשרים בין שני ה"עולמות" האלו יעלו לדיון במסגרת קורס המוקדש לבחינתם של יצירות אמנות, כרזות פוליטיות, צילומי עיתונות ופרסומות המבקשים להעמיד מסר "חילוני" (הנוגע, לרב, באירועים עכשוויים – פוליטיים, חברתיים, תרבותיים ואפילו אישיים) באמצעות שימוש מודע, מוצהר (ולעתים קרובות אף בוטה) במרכיבים השאולים מהעולם הדתי – הן זה הפגאני הן זה הנוצרי.

מערך השיעורים

חטיבה מס' 1: מבוא

- על דתות "מתות" ועל דתות "חיות"
- בין קדושת האל לקדושת האמנות

חטיבה מס' 2: אלים וקדושים כ"גיבורי תרבות" בשיח החילוני

- מה בין אמונה דתית, כפירה וחילוניות? או: מה בין חילול הקודש לקידוש החול?

- הרובד הגלוי והרובד הסמוי
- דתי וחילוני – דרך דו-סטריט?
- בין טקסט לתמונה
- בין סיפור ספציפי לדימוי כוללני

חטיבה מס' 3: קדושים נוצריים והתרבות החילונית

- פתח דבר: ישו בין אמת למיתוס ובין כתבי הקודש לפולחן
- ה"בשורה" כמקרה בוחן לבחינת קו התפר שבין הדתי, הכופר והחילוני
- ועוד על פיתוי, הריון, לידה ואמהות – חווה, מריה ובת השכן
- ייסורים ומוות – ישו ונדכאי העולם כולו
- העלייה לשמיים, יום הדין האחרון והאפוקליפסה – עבר, חווה ועתיד בין הקולקטיבי לאישי
- החבר'ה הטובים והחבר'ה הרעים – סבסטיאן, מריה מגדלנה, מלאכים, שטנים ואובאמה

חטיבה מס' 4: אלים פגאניים או גיבורים מיתולוגיים והתרבות החילונית

- פתח דבר: המיתוס האמוני והמיתוס האמנותי
- אלים, אלות ובני לווייתם
- גיבורים וגיבורות
- אלים ומיתוסים מתרבויות אחרות

קורס מתוקשב (הנחיות לשימוש באתר יינתנו במהלך הקורס).

נוכחות: חובה

הציון: עבודת בית בסוף הסמסטר

ביבליוגרפיה

הערה מקדימה: הרשימה שלהלן מחולקת לשניים. החלק הראשון ערוך על-פי החטיבות (= סדר ההוראה). בחלק השני רשומים פריטים לקריאה נוספת. אלו ערוכים על-פי סדר הא"ב.

לחטיבה מס' 2:

1. N. Perez, *Revelation – Representations of Christ in Photography*, The Israel Museum Jerusalem (Catalogue), Jerusalem 2003 >>
(התרגום העברי לקטלוג: נ. פרץ, "ואתם מה אומרים, מי אני? דמותו של ישו הנוצרי בצילום", 7-17).
2. ג. בלס, "השד הנשי כמקור לחסד – תיאורים של 'החסד הרומי' (Caritas Romana) באמנות", מתוך: נילי גורן (אוצרת), *בועז טל – אלגוריה/אלגרו נון טרופו – עבודות 1978-2001*, קטלוג התערוכה שנערכה במוזיאון תל אביב לאמנות, תל אביב 2001, 21-24.
3. ג. עפרת, *אל מיתוס ללא אל – השיבה אל התוכן המיתולוגי באמנות הישראלית העכשווית*, קטלוג תערוכה בבית האמנים, ירושלים 1985, פרק ד ("מנוס ממיתוס ואליו", ו"משפטו ומותו של ישו הנוצרי באמנות ישראלי"), 55-57, 67-72.

4. ס. צ'בלאו, "סיפורי התנ"ך של עדי נס", מתוך: מרדכי עומר (אוצר), עדי נס: סיפורי התנ"ך, קטלוג התערוכה שנערכה במוזיאון תל אביב לאמנות, תל אביב 2007, 27-35.
5. מ. שאפיר, "מלים ותמונות: על המילולי והסמלי באיור של טקסט", מתוך מ. שאפיר, מבחר מאמרים בתולדות האמנות, תל אביב 2003, 23-89.

לחטיבה מס' 3:

6. B. Rheims, S. Bramly, *I.N.R.I.*, New York 1999, introduction.
7. ת. כץ-פרימן, "סכריניות מתקתקה וצל מוות", מוזה: רבעון לאמנויות, גיליון מספר 4 (2001), 14-21.
8. ר. נחמני שוסטרמן, "ציטוט המדונה דלה סדייה של רפאל על-ידי טרנר ברומא מהוותיקן", מותר, גיליון מס' 6 (1998), 77-86.

לחטיבה מס' 4:

9. M. Beard, J. Henderson, *Classical Art – From Greece to Rome*, Oxford History of Art, Oxford 2001, 107-127.
10. א. גינתון, "דיוניסוס בקריית ים", מתוך: א. גינתון (אוצרת), עדי נס: תצלומים חדשים, קטלוג התערוכה שנערכה במוזיאון תל אביב לאמנות, תל אביב 2001, 6-8.

לקריאה נוספת:

- התנ"ך (+ הברית החדשה)
המיתולוגיה היוונית (המלצה: ש. שבתאי, המיתולוגיה היוונית, סדרת מיתוסים, תל-אביב תש"ס).
אבי-יונה, מ., תולדות האמנות הקלאסית, ירושלים 1969.
אקו, א., תולדות היופי, אור יהודה 2010 (2004).
אקו, א., תולדות הכיעור, תל-אביב 2013 (2007).
ארבל, ב., הרנסנס האיטלקי – צמיחתה של תרבות חילונית, ספריית "אוניברסיטה משודרת", תל אביב תש"ס.
בארת, ר., מיתולוגיות, תל-אביב 1998 (1957).
וינקלמן, י.י., הגיונות על חיקוי יצירות יווניות באמנות הציור והפיסול, ירושלים 1992 (1755-1767).
זיו, א., מיתולוגיה עכשווית – לקסיקון מושגים, שמות, ביטויים ומונחים עכשוויים, שמקורם במיתולוגיות היווניות והרומיות, תל-אביב 2003.
מאיר-דן, נ., "בין חילול לחילון ומן האינדיבידואלי אל האוניברסלי: צלובים, צליבות ופייטות באמנות הישראלית העכשווית", היסטוריה ותיאוריה: הפרוטוקולים, גיליון מס' 18 (סוף הדרך: המוות ביצירה ובתרבות), בצלאל, המחלקה להיסטוריה ותיאוריה, אוקטובר 2010.
<http://bezalel.secured.co.il/zope/home/he/1286358025/1286963228>
מאיר-דן, נ., "ישו, חיילים, פלסטינים, בדווים וקיבוצניקים: גיבור זר ושיח מקומי באמנות הישראלית העכשווית", בתוך: ג. ונטורה, ב. בליך, נ. מאיר-דן, ד. אריאלי-הורוביץ (עורכים), פרוטוקולאז' 2011, תל אביב 2011, עמ' 15-53.
מנור-פרידמן, ת., "ימינו כקדם – על הזיקה למזרח הקדום", מתוך: י. צלמונה, ת. מנור-פרידמן

- (אוצרים), *קדימה – המזרח באמנות ישראל*, קטלוג התערוכה במוזיאון ישראל, ירושלים 1998, 119-95.
- עזריהו, מ., *פולחני מדינה – חגיגות העצמאות והנצחת הנפלים בישראל 1948-1956*, באר שבע 1998 (1995), מבוא – מושגי היסוד: מיתוס מכונן ופולחני מדינה.
- Clark, K., *The Nude – A Study of Ideal Art*, Norwich 1976 (1956).
- Dillenberger, J.D., *The Religious Art of Andy Warhol*, New York 1998.
- Finaldi, G. (and others), *The Image of Christ, A Catalogue of the Exhibition Seeing Salvation* (National Gallery, London), London 2000.
- Greenhalgh, M., *What is Classicism?*, London 1990, 9-13, 58-65.
- Greenhalgh, M., *The Classical Tradition in Art – From the Fall of the Roman Empire to the Time of Ingres*, New York 1978, 11-15, 18- 43.
- Harries, Richard, *The Image of Christ in Modern Art*, Surrey 2013.
- Hartt, F., *History of Italian Renaissance Art*, London 1979 (1970).
- Hoffman, B. H., *The Fine Art of Advertising: Irreverent, Irrepressible, Irresistibly Ironic*, New York 2002.
- Kinnard, R., T. Davis, *Divine Image – A History of Jesus on the Screen*, Toronto 1992.
- Morgan, D., *Visual Piety – A History and Theory of Popular Religious Images*, London 1999 (1998).
- Pogany-Balas, E., *The Influence of Rome's Antique Monumental Sculptures on the Great Masters of the Renaissance*, Budapest 1980.
- Schiller, G., *Iconography of Christian Art*, 2 vols., London 1971 (1969).
- Voragine, Jacobus de, *The Golden Legend – Reading on the Saints*, trans. by W.G. Ryan, 2 vols., Princeton 1995 (1993).
- Wind, E., *Pagan Mysteries in the Renaissance*, Toronto 1968 (1958).

שעות קבלה: בתיאום מראש

כתובת המרצה: meiri@post.tau.ac.il

(בצלאל, מוטיבים פגאניים ונוצריים, סילבוסים < פרשיית לימודים בצלאל תשע"ד)